

RESPONSABILITATE ȘI RESPONSABILIZARE ÎN DISCURSUL ACTORILOR PUBLICI CU ATRIBUȚII ÎN SECURITATEA NAȚIONALĂ

RESPONSIBILITY AND ACCOUNTABILITY IN THE DISCOURSE OF PUBLIC ACTORS WITH RESPONSIBILITIES IN NATIONAL SECURITY

Lect.univ.dr. Luminița CRĂCIUN*

Orice activitate comunicativă a actorilor publici reprezintă asumarea unei responsabilități pentru mesajul transmis. Când domeniul de activitate este cel al securității naționale, acest act comunicativ înseamnă mai mult decât responsabilitate, înseamnă și luarea în calcul a tuturor elementelor care ar pune în pericol starea de securitate a statului. De aceea, actul discursiv trebuie pregătit și analizat pentru evitarea oricărei implicații nedorite și cu potențial de risc la starea de stabilitate a statului. De asemenea, discursurile actorilor publici relevă măsura în care legislația precizează responsabilitățile pentru instituțiile din domeniu.

Any communication activity on behalf of the public actors involves assuming responsibility for the message conveyed. When communication occurs in the field of national security, communication involves more than responsibility and it also takes into account all elements that could endanger the security of the state. This is the reason why, the discursive act should be prepared and analyzed in order to avoid any consequences that are unwanted or have risk potential to the stability of state. It should also be noted that the discourses of public actors also reveal the measure in which the state legislation precisely assign responsibilities for the institutions in the field.

Cuvinte-cheie: responsabilitate; responsabilizare; act discursiv; actor public; securitate națională.

Keywords: *responsibility, accountability; discursive act; public actor; national security.*

Discursurile actorilor publici cu responsabilități în problema securității naționale supuse analizei de față relevă ipostaza de emițător/locutor abilitat prin status pentru comunicare. Această calitate determină asumarea, în fapt, a tot ceea ce presupune acțiunea discursivă (conținut, efecte, influențare, persuadare etc.)

Termenul responsabilitate presupune obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de a accepta și a suporta consecințele. Elementele defnitorii ale lexemului *responsabilitate* se circumscriu conceptelor *datorie, morală, obligație, drept, consecințe*. Mai mult, *responsabilitatea* incumbă, pe de o parte, capacitatea de a acționa în cunoștință de cauză, pe baza competenței, a cunoștințelor și a maturității profesionale, iar pe de alta, capacitatea

de recunoaștere a actelor săvârșite și de asumare a deciziilor luate. Cu alte cuvinte, pentru actorii publici, *responsabilitatea* presupune asumarea statutului dobândit în urma alegerilor parlamentare sau prezidențiale, care le atribuie poziția de reprezentativitate, fie din partea cetățenilor României odată cu rezultatul alegerilor (în cazul președintelui), fie din partea angajaților instituției pe care o reprezintă (în cazul miniștrilor).

În prezenta analiză, voi aborda conceptul de *responsabilitate* delimitându-l în funcție de activitatea discursivă a actorilor publici cu responsabilități în securitatea națională desfășurată în spațiul public. Astfel, se va putea identifica o *responsabilitate discursivă*, desemnată de asumarea cerințelor și criteriilor care stau la baza elaborării, susținerii și receptării eficiente a unui act discursiv susținut, și o *responsabilitate instituțională*, rezultată din asumarea rolului și statusului pe care îl joacă actorii publici la un moment de referință.

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: craciunlum@gmail.com

În discursurile referitoare la tema securității naționale am identificat coerența, coeziunea și referențialitatea textuală, elemente care contribuie la înțelegerea de către public a mesajului transmis, capacitatea de a formula enunțuri relevante pentru susținerea unor principii care orientează politica de securitate a unui stat de drept.

Responsabilitatea discursivă le revine actorilor publici prin statusul pe care l-au dobândit în urma desemnării de către public, prin exprimarea votului acordat cu prilejul alegerilor. Chiar dacă pentru elaborarea discursului sunt consultați experții în comunicare din echipele de specialiști ai instituțiilor pe care le reprezintă, rezultatul acestuia revine, cu efect de bumerang, asupra celui care l-a prezentat publicului. Dacă am face abstracție de principiul reprezentativității, am putea vorbi despre o așa-zisă *responsabilitate individuală implicită*, atunci când în construcțiile enunțurilor se folosește pronumele personal „eu” și verbele la persoana I singular, în încercarea de a conferi o notă personală în exprimarea opiniilor:

„Sunt mândru că România a fost una dintre primele țări care a aderat la Forța de Securitate Internațională și Asistență din Afganistan, cu forțe de poliție militară, avioane de transport și ofițeri de legătură.” (Adrian Năstase, 27.02.2002)¹

„Nu cred că dilema cu care ne confruntăm astăzi este dacă să extindem sau să adâncim. Sunt de părere ca o nouă coeziune a Europei este posibilă atât prin extindere cât și prin adâncire a Uniunii.” (Mircea Geoană, 02.07.2002)²

„N-aș spune că ar trebui să vorbim de schimbări în 100 de zile... Pentru mine, termenele se numără în mandate.” (Traian Băsescu, 21.04.2005)³

Această tehnică de micșorare a distanței ierarhice nu împiedică publicul să recepteze mesajul din perspectiva rolului pe care actorul public îl joacă (președinte, ministru sau prim-ministru).

Luând în considerare aspectul reprezentativității, asumarea discursului conduce spre conceptul *responsabilității colective explicite*. Mai precis, discursul liderilor poate fi interpretat ca expresie a mesajului mulțimii/cetățenilor prin formularea enunțurilor cu pronumele personal „noi” și verbele la persoana I plural:

„Ne afirmăm în continuare disponibilitatea de a contribui la acțiunile internaționale sub mandat ONU de reconstrucție și de stabilizare a regiunii (în Albania, Bosnia și în Kosovo).” (Emil Constantinescu, 21 iunie 1998)⁴

„...noi, viitorii membri, trebuie să ne asumăm aceeași responsabilitate...” (Mircea Geoană, 2.07.2002);

„...putem face progrese reale în implementarea unui întreg set de proiecte și inițiative...” (Traian Băsescu, 01.04.2008)⁵

Având în vedere faptul că problema responsabilității mesajului privind securitatea națională nu vizează doar emițătorul sau instituțiile cu atribuții în această problemă, ci și receptorii asupra cărora se reflectă rezultatul politicilor și strategiilor de securitate, actorii publici cu responsabilități în securitatea națională trebuie să anticipeze efectele pe care le pot avea mesajele transmise în discursuri, trebuie să ia în calcul toate categoriile de receptori, și pe cei care sunt, de regulă, în acord cu deciziile propuse, dar mai ales pe cei care sunt sau ar putea fi de partea cealaltă, a opoziției. Mai mult, publicul receptor este reprezentat, de obicei, de un grup, de o mulțime sau o categorie de public (politicieni, militari, cercetători, diplomați români și străini, cetățeni români din țară și din afara ei etc.) care nu participă în mod direct la actul discursiv, dar care interpretează în mod propriu mesajul transmis și constituind, astfel, opinia publică.

Prin alegerea persoanei gramaticale, respectiv a persoanei auctoriale, a formelor de adresare, a unor modalități directe sau indirecte de exprimare a actelor verbale actorii publici instituie o relație cu publicul receptor, de regulă formală, mai cu seamă în ceea ce privește tema securității naționale.

Formulele de adresare utilizate în discursurile pe care le-am selectat pentru analiză sunt formule reverențioase care instituie, pe de o parte, distanța față de publicul receptor, iar pe de altă parte respectul față de cei cărora se adresează, demonstrându-se, astfel, înțelegerea poziției sociale prin asumarea funcției ocupate sau a responsabilității revenite. Astfel, președinții României folosesc formulele de adresare cu elementul prim „distingși” (*oaspeți, invitați*), adresat diplomaților străini aflați la reuniunile internaționale (de exemplu, Seminarul interparlamentar în cadrul inițiativei Rose-Roth, cu tema *Securitate și cooperare regională în Europa centrală*, organizat de Parlamentul României și de Adunarea Atlanticului de Nord, Sinaia, 15.07.1994) pentru a se recunoaște rolul important al acestora în organizațiile pe care le reprezintă, dar și importanța pe care o acordă România acestor instituții. În cazul în care contextul nu presupune și participare

internațională, se utilizează formula „stimați” asociată lexemelor care desemnează grupul căruia se adresează (*colegi* sau *compatrioți, cetățeni*). Și această formulă are rol multiplu: primul ar fi acela de a arăta respectul locutorului față de receptori, al doilea pentru a stabili distanța relațională și pentru a-i consolida poziția în ierarhia socială a locutorului și, cel mai important rol (pentru scopul locutorului), acela de a câștiga bunăvoința auditoriului. La aceste două formule se adaugă aceea care instituie adresarea directă („Doamnelor și domnilor”), cu rolul de nivelare a ierarhiei formale și de realizare a unui cadru comun de comunicare, de trezire a interesului pentru discursul ce urmează a fi susținut.

Cadrul situațional al desfășurării actului discursiv în care este abordată problema securității naționale poate contribui la asumarea responsabilității mesajului transmis (de exemplu, în cazul conferințelor internaționale). Acesta se impune întotdeauna ca fiind formal, oficial, cu o anumită rigoare în selectarea formulelor lingvistice. Fie că este o întâlnire la nivel înalt, fie că este o conferință academică sau o reuniune organizată de instituții internaționale (NATO, UE, ONU etc.) se observă preocuparea pentru utilizarea unui limbaj adecvat situației de comunicare, o atentă formulare în exprimarea ideilor și o precizie în utilizarea terminologiei specializate.

Am identificat însă și o situație în care regulile impuse de cadrul oficial nu sunt respectate. În discursul susținut de către prim-ministrul Victor Viorel Ponta la *Reuniunea anuală a diplomației române* din 28.08.2013 lipsesc formulele de adresare care au fost înlocuite de un simplu salut: „Bună dimineața”, iar *in inventio* locutorul încearcă o compensare prin enunțarea unui salut care se face, însă, într-o ordine stabilită pe criteriul amicitiei și vecinătății („...În primul rând, vreau să salut prezența la această întâlnire a celui mai important prieten și vecin al nostru...”), în condițiile în care în sală erau prezenți toți ambasadorii acreditați la București. Scuzele enunțate în discurs referitoare la faptul că nu cunoaște regulile diplomației pot reprezenta, pe lângă lipsa nefirească pentru un actor public important în ierarhia societății a unei pregătiri pentru astfel de activități, indiferența cu valoare depreciativă față de participanți. Această situație ar putea reprezenta un risc de securitate.

De asemenea, afirmațiile referitoare la diversele probleme privind securitatea internațională din

apropierea statului român sau aflate la o oarecare distanță (de exemplu, Kosovo și Siria), precum și caracterizarea guvernelor altor state (mai ales a celor din lumea arabă) reprezintă elemente care ar putea pune în discuție problema riscurilor la adresa securității naționale:

„...E adevărat, am și alte opinii în anumite domenii și aceste opinii sau această viziune este, mai degrabă, pe termen mediu și lung. Nu m-am ferit să spun că România va trebui, până la urmă, să recunoască Kosovo și să fie alături de aliații noștri europeni și transatlantici, nu m-am ferit să spun că România trebuie să accepte că în Siria este un guvern ilegal și criminal...” (Victor Viorel Ponta, 28.08.2013)⁶.

Cadrul situațional mai puțin oficial, cum ar fi cel al declarațiilor de presă unde jurnaliștii adresează întrebări, deseori incisive și provocatoare, iar actorii publici sunt supuși, astfel, presiunilor emoționale nu reprezintă o excepție de la regula responsabilității. În aceste cazuri, creditul acordat emițătorului nu este altceva decât creditul acordat instituției pe care acesta o reprezintă, iar discursul susținut este expresia responsabilității instituționale. Calitățile dovedite de către actorii publici aflați într-o astfel de situație de comunicare trebuie consolidate odată cu momentul asumării rolului unei funcții publice.

De asemenea, *responsabilitatea instituțională* presupune asumarea conținuturilor semantice raportate la cultura publică și la ideologiile politice specifice momentului de referință. Se observă, astfel, diferența dintre discursurile președintelui Ion Iliescu și discursurile președintelui Traian Băsescu. La primul dintre aceștia, frazele abundă în enumerări de trei sau mai multe structuri nominale, ajungându-se astfel la dimensiuni care determinau pierderea conținutului semantic. În discursurile celui de-al doilea, enumerările sunt formate doar din două elemente cu rostul bine intenționat de către emițător și direcționat spre receptor, de a alege doar unul dintre ele. În acest fel, frazele capătă o mai mare claritate și mai multă precizie, iar sensul mesajelor este mai bine perceput.

Responsabilizarea presupune transferul responsabilității de la emițător către instituții sau funcții reprezentative, la inițiativa actorilor publici. Această responsabilizare este dată, în primul rând, de cadrul legislativ prin care se stabilește tipul, nivelul și gradul de responsabilitate care revine instituțiilor publice la un moment bine determinat.

În cazul securității naționale, legislația în vigoare nu clarifică problema responsabilității întrucât există, pe de o parte, o aversiune moștenită din perioada comunistă față de conceptul *securitate*, iar pe de altă parte o necorelare a atribuțiilor pentru instituțiile cu atribuții specifice în domeniul securității. Astfel, Legea nr. 473/2004 la art.4 (1) prevede documentele care fundamentează planificarea apărării la nivel național (*Strategia de apărare națională și Programul guvernului*) și departamental (*Carta albă a apărării, Strategia militară, Directiva de planificare a apărării, Programele majore și Planurile operaționale de întrebuințare a forțelor*), iar Legea nr. 141/2008, art. 4 (1) prevede ca atribuții pentru Consiliul Național de Apărare a Țării analiza și propunerea pentru promovare a *strategiei de securitate națională* și a *strategiei de apărare națională*. Cu alte cuvinte, ar trebui să existe două documente distincte care să vizeze, unul, *securitatea națională*, respectiv, iar altul, *apărarea națională* și care să permită înțelegerea, delimitarea acestor concepte și stabilirea obiectivelor, responsabilităților și activităților concrete pentru realizarea lor. Mai mult, discursul relevă faptul că sintagma *securitate națională* funcționează cu rol de hiperonim care include în paradigma sa sintagma *apărare națională*. De altfel, în *Carta albă securității și apărării naționale* (2004), elaborată de Guvernul României al cărui prim-ministru era Adrian Năstase, se face distincția dintre *politica de securitate* și *politica de apărare* ca domenii distincte. Componenta apărării este inclusă în sistemul securității naționale, unde se mai regăsesc componente ale politicii externe, ale justiției, ale ordinii publice și siguranței naționale, precum și componentele: industrială, de cercetare, de infrastructură și comunicații.

Responsabilizarea se identifică în discursurile actorilor publici prin utilizarea persoanei a III-a a pronumelor și a verbelor din discurs:

„Într-un efort comun cu politicile Uniunii Europene și OSCE, NATO poate contribui la securitatea și evoluția democratică a acestei regiuni prin proiecte specifice, complementare inițiativelor de cooperare regională existente, sub egida Parteneriatului pentru Pace.” (Ion Iliescu, 29.06.2004)⁷

„Armata, ca și celelalte instituții militarizate din directa coordonare a președintelui țării, prin Consiliul Suprem de Apărare a Țării, nu va avea

decât o singură misiune – apărarea intereselor poporului român.” (Traian Băsescu, 29.12.2004)⁸.

Responsabilitatea și *responsabilizarea*, concepte care aparțin domeniului eticii și deontologiei, se regăsesc în discursurile actorilor publici cu atribuții în domeniul securității naționale și presupun asumarea a tot ceea ce reprezintă actul comunicării, dar și implicațiile ce le incumbă. Analiza efectuată a scos în evidență faptul că mecanismele discursive care vizează nivelurile enunțativ, argumentativ, narativ și retoric conduc spre asumarea responsabilității, adică obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de a accepta și a suporta consecințele mesajului transmis. Pentru perioada preaderării la structurile NATO și UE se constată un accentuat efort de persuadare și argumentare, prezent în toate actele discursive ale actorilor publici, indiferent de poziția ierarhică a acestora în structura societății. Problema securității naționale se evidențiază ca *responsabilitate* asumată în ceea ce privește instituțiile statului român, iar ca *responsabilizare* revine structurilor NATO și UE. În perioada postaderare, mecanismele discursive pun în evidență *responsabilitatea* și *responsabilizarea* ca sarcini asumate de către instituțiile statului român atât prin documente legislative (*Strategia de apărare națională, Strategia militară, Directiva de planificare a apărării, Programele majore și Planurile operaționale de întrebuințare a forțelor*), cât și prin vocea actorilor publici în acțiuni concrete (participarea la întâlniri oficiale, summituri, conferințe internaționale etc.).

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.”

NOTE:

1 http://arhiva.gov.ro/discurs_11a8330.html, *Noi amenințări, noi aliați. Construind stabilitatea lumii de mâine*, Discurs al domnului Adrian Năstase, Prim-ministru al României la Asociația Tratatului Atlantic, Olanda, 27 februarie 2002.

2 http://arhiva.gov.ro/discurs__11a8330.html, *Viitoarea configurație a Europei și contribuția României* - Discursul domnului Mircea Geoană, Ministrul Afacerilor Externe al României, Academia Europeană Berlin, 2 iulie 2002, <http://cms.presidency.ro/>

3 <http://cms.presidency.ro/> Interviu acordat de Președintele României, Traian Băsescu, Agenției Naționale de Presă Rompres, București, 21 aprilie 2005.

4 <http://cms.presidency.ro/>, *Securitatea europeană: moșteniri ale trecutului, sfidări ale viitorului*, Discursul Președintelui României, Emil Constantinescu, la Reuniunea NATO de la Viena, 21 iunie 1998.

5 <http://presidency.ro/>, Declarație comună de presă susținută de președintele României, Traian Băsescu, și Secretarul General al NATO, Jaap de Hoop Scheffer.

6 <http://www.psd.ro/media/transcrieri/discurs-sustinut-de-victor-ponta-premierul-romaniei-si-presedintele-psd-la-reuniunea-anuala-a-diplomatiei-romane/>

7 [http://presidency.ro/Alocuțiunea domnului Ion ILIESCU](http://presidency.ro/Alocuțiunea_domnului_Ion_ILIESCU), Președintele României, la reuniunea NATO-Ucraina (NUC), Istanbul, 29 iunie 2004.

8 <http://presidency.ro/>

BIBLIOGRAFIE

Austin J.L., *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.

Bidu-Vrănceanu A., Călărășu C., Ionescu-Ruxăndoiu L., Mancaș M., Pană-Dindelegan G., *Dicționarul de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005.

Beciu Camelia, *Sociologia comunicării și a spațiului public*, Editura Polirom, Iași, 2011.

Borțun Dumitru, Săvulescu Silvia, *Analiza discursului public*, Editura Comunicare.ro, București, 2005.

Ionescu-Ruxăndoiu Liliana, *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Editura All Universitar, București, 2003.

Lucas E. Stephen, *Arta de a vorbi în public*, Editura Polirom, Iași, 2014.

Maingueneau Dominique, *Analiza discursului*, Editura Institutul European, Iași, 2007.

Reboul Anne, Moeschler, *Pragmatica discursului*, Editura Institutul European, Iași, 2010.